

Kui A ja B ei hakka pähe

Kadi Lukanenok
Eesti Lugemisühing, lugemisyhing.ee
Tallinna Ülikool

O. Lutsu nimeline Tartu
Linnaraamatukogu
10.04.2024

Sissejuhatuseks

1. Kellel on kogemus tööst, suhtlemisest düsleksia lastega?

Sissejuhatuseks veel

Mis toob teda
raamatukokku?

Mida teeb raamatukogus?

Milliseid raskusi kohtab
raamatukogus?

MIS SEE ON, MILLEST ME RÄÄKIMA HAKKAME?

Termineid: düsleksia, spetsiifiline lugemisraskus, lugemisraskus, lugemisvilumuse häire.

RISTSÕNA: seotud mõisteid, termineid

D

Ü

S

L

E

K

S

I

A

Uus visuaalne meedia (UVM, Benjamin 1930.aastad, Kress 2000 ja hiljem)

Olulised muutused kirjaoskuses

- Tegevuselt → kirjutatud tekstile, kujutisele, liikuvale kujutisele, kõnele
- Kirjalikult tekstilt → piltidele; kirjalikult tekstilt → kõnele
- Paberilt → ekraanile
- Pikkadelt vormidelt → lühematele: tekstid, laused
- Tekstid → modaalseteks, multimodaalseteks, interaktiivseteks
- Uued nõudmised õppekavadele, õpetamismeetoditele, õppevara kujundusele.
- **Seos kirjutamisega:** käe kirja muutmine, märkide kasutamine, lühenemine, fragmentaarsus.

Kaasaegne olukord:

- Lapsed sünnivad kirjade maailma, enam ei ole lapsepõlve ilma kirjaoskusega ega kirjaoskuse eelset arengut.
- Laste esimene kirjakogemus tuleb UVM kaudu enne kirjaoskuse õppimist.
- Lastel on digitaalse kirjaoskuse ja UVM osalemise kogemus.
- Lastel on fragmentaarne kogemus maailmast, selle kiirest ja pidevast muutumisest.

[Lugeja, raamatukogu küllastaja muutumine](#)

- **Düsleksia = raskused lugemisel + loetu mõistmisel. NB! Häälik-tähe, silbi, sõna, lause tasand.**
 - Üks enam levinud õpiraskusi, sageli vääriti mõistetud. Kestab varasest lapseeast elu lõpuni.
 - Raskusaste varieerub, igal inimesel on ainulaadne komplekt tunnuseid.
-

- Püsivamaid tunnuseid on ebapüsivus. Vigade arv suureneb stressi korral. Põhjustab emotsionaalset häiritust, frustratsiooni.
 - Düsleksiaga tegelemise eesmärgid: a) õpetada lugemist, arendada lugemisoskust, b) (aidata) leida tugevused, neid arendada, toetada loovust.
 - Pigem otsida võimalusi tegutsemiseks *versus* raskustele keskendumine.
 - Erinevad tugevused: “kastist välja” mõtlemine, loomingulisus, kiire probleemide lahendamine, visuaalse taju tugevused, sotsiaalsed oskused ja palju muud.
 - Siiski ei ole leitud düsleksiale spetsiifilist andeala või tugevust.
-
- Iga inimene on erinev, ainulaadne oma kogemuste võimalustega.
 - Düsleksiaga inimesed saavad olla edukad, eluga rahul ja õnnelikud.

Düsleksia

Lugemistehnika

1. Vead kokkulugemisel, vrdl suulise kõnega
2. Aeglus lugemisel
3. Aimamisi lugemine, täissõna lugemine, sõnalõppude kadu
4. Ridade kaotus, sõnade vahelejätmine
5. Raskused mehaanilisel lugemisel

Loetu mõistmine, opereerimine tekstiga

6. Ebatäpne mõistmine
7. Raskused vajaliku info leidmisel ja meeldejätmisel
8. Raskused lugedes õppimisel

Lugemiskäitumine

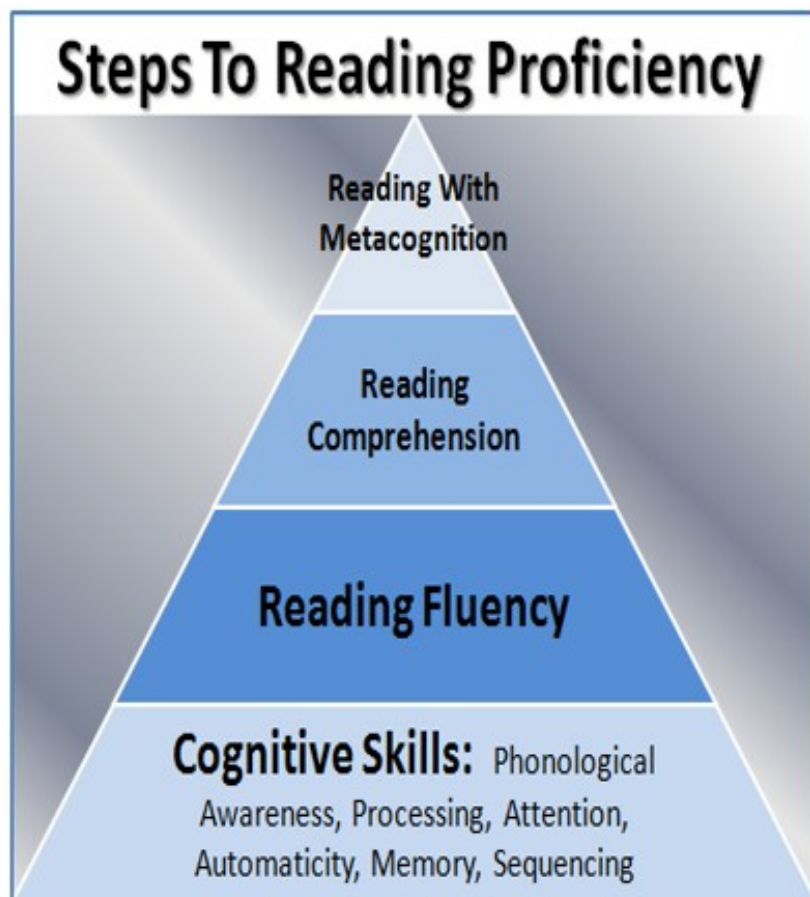
1. Lugemise vältimine
2. Ettelugemise vältimine
3. Silmade ja peavalud, kiire väsimine
4. Lugemist eeldavate tegevuste vältimine, instruktsioonid, subtiitrid

NB! Lisaks ka

5. Raskused terminite õppimisel
6. Raskused järjestuste õppimisel ja kasutamisel
7. Raskused enesekohastes oskustes, korra loomisel

SPETSIIFILISED ÕPIRASKUSED avalduvad raskustena:

- **Lugemisel e *dyslexia*:**
 - lugemistehnilised vead
 - loetu mõistmise vead
- **Kirjutamisel e *dysgraphia*:**
 - õigekirjavead
 - tekstilooimevead
 - käekirjavead
- **Arvutamisel e *dyscalculia*:**
 - 4 põhitehte vead
 - mõistmise ja rakendamise vead: mõõdud, mõõtvahendid
 - igapäevases elus aeg, pikkus, kiirus, raskus, raha
- **Lisaks raskused:** kognitiivsel tasemel, isiksuse tasemel, tervise tasemel, sotsiaalsuse tasemel

Lugemisvilumuse püramiid:

- Metakognitiivne lugemine, oma lugemisprotsessi mõistmine
- Mõttega lugemine, loetu mõistmine
- Ladus lugemine
- Kognitiivsed oskused: fonoloogiline teadlikkus ja töötlus, tähelepanu, automatismid, (töö)mälu järjestamine

TALLINNA ÜLIKOOL

Probleemid õppetöös, elus: düsleksia / spetsiifiline lugemisraskus, ATH

Raskused:

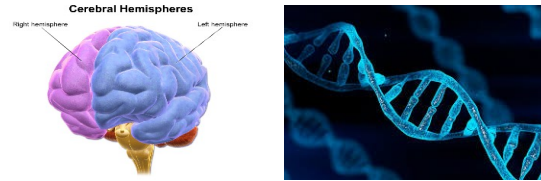
1. Prioriteetide seadmisel
2. Tööde järjestamisel, kavade koostamisel
3. Tehtud kavadest kinnipidamisel
4. Tööde lõpetamisel
5. Tehtud tööde hindamisel
6. Tulemuste märkamisel

Õpetada, toetada:

1. Olulise märkamist
2. Organiseerimist
3. Läbiviimist, järjekindlust, korda
4. Viimistlemist
5. Enesekriitika kujunemist
6. Adekvaatset enesehinnangut

Düsleksia 3 taseme mudel U. Frith`i (1990 alates)

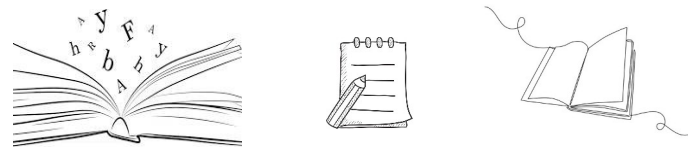
Bioloogiline tase

Kognitiivne tase

Soorituse tase

Keskkond:

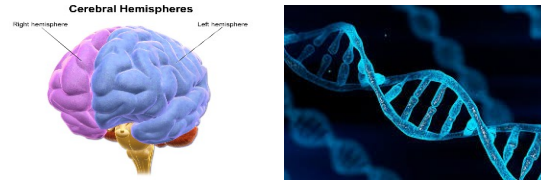
- sots-majand
- keelekeskkond
- perekondlik risk
- varane märkamine
- toitumine
- kaasnevad nähtused
- ennetamine
- toetamise strateegiad
- toetamise efektiivsus
-
- raamatukogu?
raamatukogu!

Küsimisi, kostmisi?

Düsleksia 3 taseme mudel U. Frith`i (1990 alates)

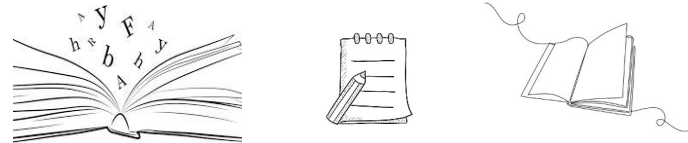
Bioloogiline tase

Kognitiivne tase

Soorituse tase

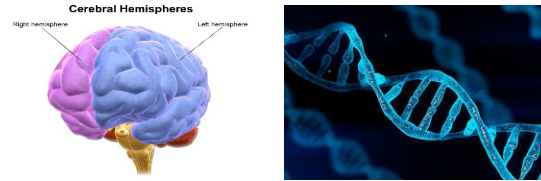

Keskkond:

- sots-majand
- keelekeskkond
- perekondlik risk
- varane märkamine
- toitumine
- kaasnevad nähtused
- ennetamine
- toetamise strateegiad
- toetamise efektiivsus
-
- raamatukogu?
raamatukogu!

Düsleksia 3 taseme mudel U. Frith`i (1990 alates)

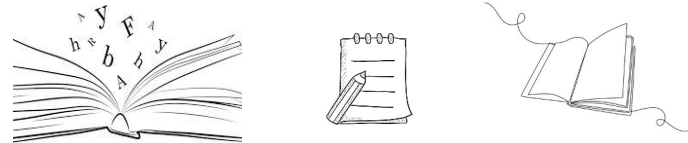
Bioloogiline tase

Kognitiivne tase

Soorituse tase

Keskkond:

- sots-majand
- keelekeskkond
- perekondlik risk
- varane märkamine
- toitumine
- kaasnevad nähtused
- ennetamine
- toetamise strateegiad
- toetamise efektiivsus
-
- raamatukogu?
raamatukogu!

Kas ja missugusel tasemel me saame toetada raamatukogus?

Lugemisraskusega õppija toetamine koolis

1. Keskkonna ja õppe kohandamine
2. Õppimisoskuste arendamine
3. Baasiliste oskuste arendamine: fonoloogilised oskused ja lugemistehnika
4. Õppevara – lugemisvara kohandamine: tekstid
5. Psühholoogiline toetamine

Millised on raamatukogutöötaja võimalused?

Lugemisraskusega õppija toetamine koolis

1. **Keskkonna** ja õppe **kohandamine**
2. **Õppimisoskuste** arendamine → **toimetulekuoskuste toetamine**
3. Baasiliste oskuste arendamine: fonoloogilised oskused ja lugemistehnika
4. Õppevara – **lugemisvara kohandamine**: tekstid, soovitused
5. **Psühholoogiline toetamine**

Millised on raamatukogutöötaja võimalused?

Probleemid õppe- ja kutsetöös, elus: düsleksia / spetsiifiline lugemisraskus, ATH

Raskused:

1. Prioriteetide seadmisel
2. Tööde järjestamisel, kavade koostamisel
3. Tehtud kavadest kinnipidamisel
4. Tööde lõpetamisel
5. Tehtud tööde hindamisel
6. Tulemuste märkamisel

Õpetada, toetada:

1. Olulise märkamist
2. Organiseerimist
3. Läbiviimist, järjekindlust, korda
4. Viimistlemist
5. Enesekriitika kujunemist
6. Adekvaatset enesehinnangut

ÕPPIMINE = teadmised + emotsionaalne ja sotsiaalne kaasatus

Enesemääramisteooria (Brophy, 2014; Ryan, Deci, 2000)

Õppimist mõjutavad 3 psühholoogilist baasvajadust:

1. Autonoomsus – sisemine tahe ennast teostada, kogeda valikuid ja ennast reguleerida

koolis: kogeda valikuid, tähenduslikkust

raamatukogus?

2. Kompetentsusvajadus – tunda enesetõhusust ja meisterlikkust

koolis: ülesannete valdamine ja koolitööst arusaamine

raamatukogus?

3. Seotusvajadus – kalduvus tunda end teistega seotuna, hoolivuse tunnetamine

koolis: võimalus olla osa klassist, olla õpetajate ja kaaslaste poolt aktsepteeritud

raamatukogus?

Puudujäägid baasvajadustes → terviklikkuse tunde ja heaolu kahanemine.

Õppimisel → motivatsiooni langus ja kadu.

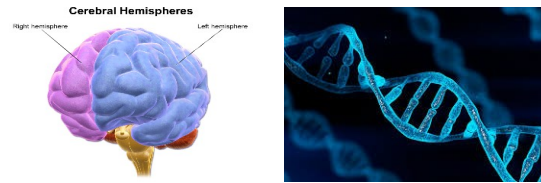
Eesti uuringud: tundides, kus õpetaja toetas autonoomsust (üks baasvajadustest olid rahuldatud), pingutasid õpilased rohkem (Poom-Valickis, Jõgi, Timoštšuk, Oja, 2016).

Soovitused keskkonna tingimuste kohandamiseks:

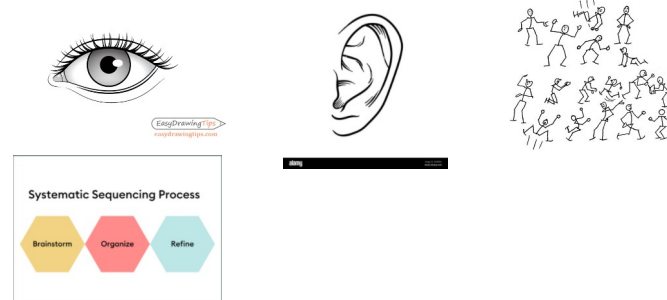
- struktureerimine: ruumi, tegevuste, aja (päeva, nädala) jagamine osadeks
- suuliste juhiste andmine, suulised juhised lihtsad, lühikesed
- ajakavad, protsess nähtavaks
- valgustus: vältida läikeid ja varje tekstide peal, vajadusel ja võimalusel mahe valgus
- kirjade ja tekstide kujundamine: selgus, lihtsus, sobiv font (Calibri jtt)
- tekstidega koos piktogrammide, märkide kasutamine
- protsesside alustamise ja lõpetamise fikseerimine: alustan – teen – tehtud!
- üks tegevus korraga
- lisaaja planeerimine, 25% lisaiega, NB! tööde kontroll ja viimistlemine
- lugemisoskusega tegelemine, samade tekstide mitmekordne lugemine
- arvutiprogrammide võimalused: kõnesünteesi programmid, keelekorrektorid, sobiv font, NB! ekraanide värv ja kontrast, leia endale sobiv
- jooniste, diagrammide ja skeemide kasutamine: kõikjal, kus neist võiks abi olla
- oma ja valdkonna keelekasutuse arendamine: uued terminid ja sõnad, fraasid, keelekasutus tervikuna

Düsleksia 3 taseme mudel U. Frith`i (1990 alates)

Bioloogiline tase

Kognitiivne tase

Soorituse tase

Keskkond:

- sots-majand
- keelekeskkond
- perekondlik risk
- varane märkamine
- toitumine
- kaasnevad nähtused
- ennetamine
- toetamise strateegiad
- toetamise efektiivsus
-
- raamatukogu?
- raamatukogu!

Jah, me saame ja soovime toetada raamatukogus!

Küsimisi, kostmisi?

Küsimisi, kostmisi?

Kohtumiseni järgmisel korral!

